

ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ/CRIMINAL LAW/УГОЛОВНОЕ ПРАВО

<https://doi.org/10.59546/18290744-2025.7-9-64>

ՎԻՐԱԲ ՀԱՄԲԱՐԶՈՒՄՅԱՆ

*ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական իրավունքի
ամբիոնի դասախոս*

VIRAB HAMBARDZUMAYN

*Lecturer at Yerevan State University,
Chair of Criminal Law*

ВИРАБ АМБАРЦУМЯН

*Преподаватель кафедры уголовного права
Ереванского Государственного Университета*

**ԶԵՆՔԻ ՇՐՋԱՆԱՌՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ
ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԸ ՄԱՐԴՈՒ ՀԻՄՆԱՐԱՐ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ
ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ**

**INTERNATIONAL LEGAL REGULATION OF ARMS
CIRCULATION IN THE CONTEXT OF THE PROTECTION OF
FUNDAMENTAL HUMAN RIGHTS**

**МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ОБОРОТА
ОРУЖИЯ В КОНТЕКСТЕ ЗАЩИТЫ ОСНОВНЫХ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА**

Ներածություն

Թեև զենքը կարևոր նշանակություն ունի իրավակարգի պահպանման, մարդու իրավունքների պաշտպանության և անվտանգության ապահովման գործընթացում, սակայն հաճախ այն օգտագործվում է նաև մարդու իրավունքների խախտման նպատակով:

Այն փաստը, որ հրազենը բռնի արարքներ և հանցանքներ կատարելու հիմնական գործիքն է, լայն ճանաչում է ձեռք բերել¹: ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղարն իր զեկույցում այն ընդհուպ անվանել է «զանգվածային ոչնչացման զենք»²:

¹ Տե՛ս United Nations General Assembly, A/HRC/14/24/Add.7, Human Rights Council Fourteenth session Agenda item 3 Promotion and protection of all human rights, civil, political, economic, social and cultural rights, including the right to development: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://docs.un.org/en/A/HRC/14/24/Add.7> (վերջին մուտք՝ 27.02.2025թ.):

² Տե՛ս United Nations General Assembly, A/54/2000, We the peoples: the role of the United Nations in the twenty-first century. Report of the secretary-General, կետ 238: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://treaties.un.org/doc/source/>

Մարդու իրավունքների միջազգային իրավունքին համապատասխան՝ պետությունները պարտավոր են պատշաճ կերպով պաշտպանել մարդու իրավունքները, ինչը ենթադրում է պետության՝ մասնավոր անձանց կողմից մարդու իրավունքների իրացման գործընթացը խաթարող գործունեությունը կանխելու և կասեցնելու պարտավորության առկայություն: Մասնավորապես, ՄԱԿ-ի մարդու իրավունքների կոմիտեն «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի» մասնակից պետությունների վրա դրված ընդհանուր իրավական պարտավորության վերաբերյալ թիվ 31 (2004 թ.) դիտարկմամբ նշել է, որ այդ պարտավորություններն ամբողջությամբ կկատարվեն միայն այն դեպքում, եթե անձինք դաշնագրով նախատեսված իրավունքների խախտումից պաշտպանված լինեն ոչ միայն պետության ներկայացուցիչների, այլ նաև մասնավոր անձանց կամ ոչ պետական կազմավորումների կողմից կատարվող գործողություններից, որոնք վնաս են պատճառում դաշնագրով նախատեսված իրավունքների իրականացմանն այնքանով, որքանով դրանք կարող են կիրառվել մասնավոր անձանց կամ ոչ պետական կազմավորումների միջև հարաբերություններում³:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (այսուհետ նաև՝ Դատարան) նշել է, որ որոշ հստակ սահմանված հանգամանքներում «Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի» (այսուհետ նաև՝ Կոնվենցիա) 2-րդ հոդվածը իշխանությունների համար սահմանում է գործնական բնույթի կանխարգելիչ միջոցներ ձեռնարկելու պոզիտիվ պարտավորություն՝ միտված այն անհատի պաշտպանությանը, ում կյանքը վտանգված է այլ անձանց հանցավոր գործողություններից⁴:

Դատարանի տեսանկյունից բավարար է, որ դիմումատուն հիմնավորի, որ իշխանությունները չեն ձեռնարկել իրենցից ողջամտորեն ակնկալվող անհրաժեշտ միջոցներ կյանքին սպառնացող իրական և անմիջական վտանգը կանխելու համար, որի մասին նրանք իմացել են կամ պետք է իմանային⁵:

Վերջիվերջո, պետության՝ կյանքի իրավունքը երաշխավորելու պոզիտիվ պարտականությունը լայն իմաստով իր մեջ ներառում է մարդու արժանապատիվ գոյությունը երաշխավորող պայմանների հասանելիություն⁶:

Ձենքի շրջանառության միջազգային իրավական կարգավորումների ուսումնասիրությունը և վերլուծությունն ավելի է կարևորվում արդի ժամանակներում, երբ Հայաստանի Հանրապետությունում գործողության մեջ է դրվել «Ձենքի շրջանառության կարգավորման մասին» օրենքը⁷, որով զգալիորեն մեղմացվել են քաղաքացիական զենքի ձեռքբերման և տիրապետման կանոնները: Այս հանգամանքով պայմանավորված՝ անհրաժեշտություն է առաջացել գնահատել նոր իրավակարգավորումների համապատասխանությունը միջազգային ստանդարտներին:

Սույն հոդվածի շրջանակում մարդու հիմնարար իրավունքների երաշխավորման համատեքստում ուսումնասիրվել են քաղաքացիական զենքի շրջանառության միջազգային իրա-

A_54_2000-Eng.pdf (վերջին մուտք՝ 27.02.2025թ.):

³ Տե՛ս Замечание общего порядка № 31 [80] Характер общего юридического обязательства, налагаемого на государства-участники Пакта, CCPR/C/21/Rev.1/Add.13: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <http://hrlibrary.umn.edu/russian/gencomm/Rhrcom31.html> (վերջին մուտք՝ 02.01.2025 թ.):

⁴ Տե՛ս «Օսմանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», § 115, «Բրանկո Թոմաշիչը և այլք ընդդեմ Խորվաթիայի», § 50: Տե՛ս նաև Inter-American Court of Human Rights, Velásquez-Rodríguez v. Honduras, § 172:

⁵ Տե՛ս «Օսմանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության», § 116:

⁶ Տե՛ս Inter-American Court of Human Rights, Case of the “Street Children” (Villagrán-Morales et al.) v. Guatemala, § 144:

⁷ Տե՛ս ՀՀ օրենքը զենքի շրջանառության կարգավորման մասին: Ընդունվել է 05.10.2022 թ., ուժի մեջ է մտել 28.04.2023 թ., ՀՕ-368-Ն: Գործում է:

վական կարգավորումները, դրանց լույսի ներքո գնահատվել են ոլորտին վերաբերելի ներպետական կանոնակարգերը և ներկայացվել են ներպետական օրենսդրության լավարկման ուղղված մի շարք առաջարկներ:

Հիմնական հետազոտություն

Քաղաքացիական զենքի շրջանառության միջազգային ստանդարտները

Արդի աշխարհում մշակվել և ընդունվել է քաղաքացիական զենքի շրջանառությունը կանոնակարգող տարածաշրջանային համաձայնագրերի և փաստաթղթերի լայն շրջանակ, որոնք կոչված են զենքի ապօրինի շրջանառության դեմ պայքարի գործընթացում աջակցել ազգային ջանքերին: Մասնավորապես, Աֆրիկայում մշակվել է «Ապօրինի հրազենի և թեթև սպառազինության տարածման, փոխանցման և շրջանառության խնդրի վերաբերյալ աֆրիկյան երկրների ընդհանուր դիրքորոշման մասին Բամաքյան հռչակագիրը» (2000 թ.)⁸, իսկ ամերիկյան մայրցամաքում՝ «Անդյան պլանը», որը միտված է կանխելու, կասեցնելու և վերացնելու հրազենի և թեթև սպառազինության ապօրինի շրջանառությունն իր բոլոր ասպեկտներով (2003 թ.)⁹: Եվրոպական միության կողմից ընդունվել է զենքի ձեռքբերման և տիրապետման վերահսկողության մասին թիվ 91/477/EEC հրահանգը (1991 թ.)¹⁰ և նշված հրահանգում փոփոխություններ կատարելու մասին թիվ 2008/51/EC հրահանգը¹¹, Խաղաղ օվկիանոսի հարավային տարածաշրջանում՝ «Զենքի վերահսկման ընդհանուր մոտեցման իրավական սկզբունքների շրջանակը», որը հայտնի է նաև որպես «Նադիի սկզբունքների շրջանակ» անվամբ (2000 թ.)¹²:

Միաժամանակ, մի շարք տարածաշրջաններում մշակվել են ոլորտը կանոնակարգող տիպային օրենքներ: Օրինակ՝ «Զենքի, զինամթերքի, պայթուցիկ և վտանգավոր նյութերի մասին արաբական երկրների մոդելային օրենքը» (2002 թ.)¹³, ինչպես նաև ԱՊՀ «Զենքի մասին մոդելային օրենքը» (1997 թ.)¹⁴:

Այս համատեքստում հարկ է ընդգծել, որ ՄԱԿ-ի մարդու իրավունքների մարմիններն ու մեխանիզմները նույնպես ուսումնասիրել և սահմանել են մասնավոր անձանց կողմից հրազենի կիրառման հետագա հետևանքները՝ մարդու իրավունքների պաշտպանության, ներառյալ

⁸ Տե՛ս Bamako Declaration on an African Common Position on the Illicit Proliferation, Circulation and Trafficking of Small Arms and Light Weapon: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://www.peaceau.org/uploads/bamako-declaration.pdf> (վերջին մուտք՝ 03.05.2025 թ.):

⁹ Տե՛ս Andean Plan to Prevent, Combat and Eradicate Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in all its Aspects: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://www.sipri.org/sites/default/files/research/disarmament/dualuse/pdf-archive-att/pdfs/can-andean-plan-to-prevent-combat-and-eradicate-illicit-trade-in-small-arms-and-light-weapons-in-all-its-aspects-english.pdf> (վերջին մուտք՝ 03.05.2025 թ.):

¹⁰ Տե՛ս Council Directive 91/477/EEC of 18 June 1991 on control of the acquisition and possession of weapons: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1991/477/oj> (վերջին մուտք՝ 06.01.2025 թ.):

¹¹ Տե՛ս Directive 2008/51/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 amending Council Directive 91/477/EEC on control of the acquisition and possession of weapons: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/51/oj> (վերջին մուտք՝ 03.05.2025 թ.):

¹² Տե՛ս Philip Alpers and Conor Twyford, Small Arms in the Pacific, 2003: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://www.smallarmssurvey.org/sites/default/files/resources/SAS-OP08-Pacific.pdf> (վերջին մուտք՝ 06.01.2025 թ.):

¹³ Տե՛ս Arab Model Law on Weapons, Ammunitions, Explosives and Hazardous Material Tunisia 2002: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://www.sipri.org/sites/default/files/research/disarmament/dualuse/pdf-archive-att/pdfs/arab-league-model-law-on-weapons-ammunitions-explosives-and-hazardous-material.pdf> (վերջին մուտք՝ 03.05.2025 թ.):

¹⁴ Տե՛ս Модельный закон об оружии: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ https://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=30968 (վերջին մուտք՝ 03.05.2025 թ.):

այդ գործընթացում պետության պոզիտիվ պարտավորության տեսանկյունից:

Այս առումով ուշագրավ է այն, որ դեռևս 2002 թվականին ՄԱԿ-ի մարդու իրավունքների խրախուսման և պաշտպանության ենթահանձնաժողովի կողմից նշանակվել է հատուկ զեկուցող՝ հրազենի և թեթև սպառազինության կիրառմամբ մարդու իրավունքների խախտումների կանխարգելման վերաբերյալ համապարփակ ուսումնասիրություն իրականացնելու համար¹⁵, որը հետագայում հիմք հանդիսացավ հրազենի կիրառմամբ մարդու իրավունքների խախտումների կանխարգելման սկզբունքների նախագծի (այսուհետ նաև՝ Նախագիծ) մշակման համար: Նախագիծը հավանության արժանացավ ենթահանձնաժողովի կողմից և ներառվեց 2006/22 բանաձևի հավելվածում¹⁶:

Նախագծում դիտարկվել են պետությունների պարտավորությունները, որոնք միտված են կանխել մասնավոր անձանց կողմից մարդու իրավունքների խախտումները: Ըստ էության, Նախագծում ընդգծվում է մասնավոր անձանց կողմից հրազենին հասանելիությունը արդյունավետ կերպով կարգավորելու անհրաժեշտությունը՝ մարդու կյանքի, ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունքների պաշտպանության նպատակով: Մասնավորապես, հատուկ զեկուցողը դիտարկել է կոնկրետ դեպքեր, երբ հրազենը ծառայում է մարդու իրավունքների խախտման միջոց կամ ծանրացուցիչ հանգամանք¹⁷, երբ զենք պահելը, գործադրելը¹⁸, ինչպես նաև դրա տարածումը¹⁹ հանդիսանում են բռնություն և գենդերային խտրականություն առաջացնող և խթանող գործոններ²⁰: Հատուկ զեկուցողն անդրադարձել է նաև հրազենի՝ ընտանեկան հարաբերությունների վրա հնարավոր ազդեցության հարցին: Ըստ վերջինիս՝ զենքի մշակույթը, որն առաջին հայացքից գենդերային հիմք չունի, իր հետքն է թողնում նաև գենդերային բռնության վրա²¹:

Ասվածի վերաբերյալ հարկ է անդրադառնալ նաև բռնության դեմ պայքարի քաղաքականության կենտրոնի (The Violence Policy Center) զեկույցին, ըստ որի՝ 2018-2021 թվականների ընթացքում հրազենը հանդիսացել է ամենատարածված զենքը, որն օգտագործվել է տղամարդկանց կողմից կանանց սպանելու համար և այն առավել հաճախ օգտագործվել է ընտանեկան բռնություն հանդիսացող սպանության դեպքերում (65%)՝ համեմատած կանանց

¹⁵ Տե՛ս E/CN.4/Sub.2/2002/3: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://docs.un.org/en/E/CN.4/Sub.2/2002/39> (վերջին մուտք՝ 10.05.2025 թ.), E/CN.4/Sub.2/2003/29: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://digitallibrary.un.org/record/499535?ln=ru&v=pdf> (վերջին մուտք՝ 03.05.2025 թ.), E/CN.4/Sub.2/2004/37/Add.1: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g04/146/29/pdf/g0414629.pdf> (վերջին մուտք՝ 03.05.2025 թ.), A/HRC/Sub.1/58/27: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://docs.un.org/en/A/HRC/Sub.1/58/27/Add.1> (վերջին մուտք՝ 03.05.2025 թ.):

¹⁶ Տե՛ս A/HRC/2/2 A/HRC/Sub.1/58/36 11.09. 2006, Report of the Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights on its Fifty-Eighth Session Geneva: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://www.right-docs.org/doc/a-hrc-2-2/> (վերջին մուտք՝ 08.01.2025 թ.):

¹⁷ Տե՛ս A/HRC/17/26/Add.5, կետ 10: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://docs.un.org/en/A/HRC/17/26/Add.5> (վերջին մուտք՝ 27.02.2025 թ.) և A/HRC/20/16 կետ 68: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://docs.un.org/en/A/HRC/20/16> (վերջին մուտք՝ 27.02.2025 թ.):

¹⁸ Տե՛ս E/CN.4/2005/72/Add.2, կետ 80: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://docs.un.org/en/E/CN.4/2005/72/Add.2> (վերջին մուտք՝ 27.02.2025 թ.):

¹⁹ Տե՛ս E/CN.4/2005/72/Add.3, կետ 10: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://docs.un.org/en/E/CN.4/2005/72/Add.3> (վերջին մուտք՝ 27.02.2025 թ.):

²⁰ Տե՛ս A/HRC/29/27/Add.1, կետ 30: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://docs.un.org/en/A/HRC/29/27/Add.1> (վերջին մուտք՝ 27.02.2025 թ.):

²¹ Տե՛ս E/CN.4/1999/68/Add.2, կետ 48: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://docs.un.org/en/E/CN.4/1999/68/Add.2> (վերջին մուտք՝ 27.02.2025 թ.):

սպանությունների այլ դեպքերի հետ (57%)²²:

Համաձայն մեկ այլ զեկույցի՝ իրենց ամուսինների կամ զուգընկերների կողմից հրազենով սպանված կանանց թիվը գրեթե չորս անգամ ավելին է անձանոթ տղամարդկանց կողմից բոլոր տեսակի զենքերի կիրառմամբ սպանված կանանց թվաքանակի համեմատ:²³ **Սա ցույց է տալիս նաև բռնությունից տուժած ընտանիքներում հրազենի հասանելիության նվազեցման կարևորությունը**²⁴: Բացի հրազենի կիրառմամբ կատարված կենցաղային սպանություններից՝ կանայք տառապում են նաև «զենքի թշնամական ցուցադրումից»՝ որպես ընտանեկան բռնության (IPV²⁵) ձև, որտեղ բռնարար զուգընկերն սպառնում է զենք կիրառել զոհի դեմ:

Վերը նշված դեպքերում, որպես կանանց նկատմամբ գործադրվող բռնության անպատժելիությունը դադարեցնելու միջոցներ, հատուկ զեկուցողը խորհուրդ է տվել կարգավորել հրազենի կիրառումը և քրեական պատասխանատվություն սահմանել դրա ոչ իրավաչափ գործադրման համար: Դրա հետ մեկտեղ, ըստ վերջինիս՝ **ընտանեկան բռնության զոհերի իրավական պաշտպանության միջոցները պետք է ներառեն՝**

➤ **զենքի նկատմամբ վերահսկողության խստացում, այն է՝ զենք ձեռք բերելու հավակնող անձի նախնական ստուգման համակարգի ներդրում՝ գրանցելով բոլոր այն տվյալները, որոնք որոշում են հրազեն ձեռք բերելու համար անձի համապատասխանությունը,**

➤ **թույլտվության պարբերական վերանայում՝ դրա սեփականատիրոջ համապատասխանությունը հավաստելու նպատակով,**

➤ **ընտանեկան բռնության դեպքերում ոստիկանության աշխատակիցների կողմից զենքի ուղղակի առգրավման պրակտիկայի ներդրում, ներառյալ՝ ընտանեկան կոնֆլիկտի մասին առաջին ծանուցումից հետո զենքի առգրավման հնարավորությունը,**

➤ **ինչպես նաև հրազենի ապօրինի առևտրի և դրա հափշտակության փաստի մասին իրավասու մարմնին չհաղորդելու համար քրեական պատասխանատվության սահմանում**²⁶:

Բացի դրանից՝ հարկ է ընդգծել, որ 2015 թվականից ի վեր ՄԱԿ-ի մարդու իրավունքների գերագույն հանձնակատարի կողմից պատրաստվում և հրապարակվում են քաղաքացիական անձանց կողմից հրազենի ձեռքբերման, տիրապետման և օգտագործման արդյունավետ կարգավորման եղանակների վերաբերյալ զեկույցներ:

Այդ զեկույցները պատրաստվում են Միավորված ազգերի կազմակերպության անդամ պետությունների, հաստատությունների, միջազգային կազմակերպությունների, ազգային իրավապաշտպան և հասարակական կազմակերպությունների մասնակցությամբ, հիմնված են ստանդարտ հարցաշարի վրա և միտված են մշակել այն կանոնակարգերը, որոնք կարող են նպաստել մարդու իրավունքների պաշտպանությանը, ինչպես նաև բացահայտել լավա-

²² Տե՛ս Violence Policy Center, When Men Murder Women: An Analysis of 2022 Homicide Data. Washington, DC, 2024, էջ 1: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://vpc.org/studies/wmmw2024.pdf> (վերջին մուտք՝ 05.01.2025 թ.):

²³ Տե՛ս Violence Policy Center, When Men Murder Women: An Analysis of 2008 Homicide Data. Washington, DC, 2010, էջ 7: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://www.vpc.org/studies/wmmw2010.pdf> (վերջին մուտք՝ 05.01.2025 թ.):

²⁴ Տե՛ս Paulozzi LJ, Saltzman LE, Thompson MP, Holmgreen P. Surveillance for Homicide Among Intimate Partners — United States, 1981-1998. MMWR CDC Surveill Summ. 2001 Oct 12;50(3): էջեր 1-15:

²⁵ Domestic Violence կամ Intimate Partner Violence.

²⁶ Տե՛ս General Assembly, A/HRC/17/26/Add.5, Report of the Special Rapporteur on violence against Women, its causes and consequences, Ms. Rashida Manjoo: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://docs.un.org/en/A/HRC/17/26/Add.5> (վերջին մուտք՝ 10.05.2025 թ.):

գույն փորձը, որը կարող է ուղեցույց հանդիսանալ պետությունների համար զենքի շրջանառության ազգային կանոնակարգերի մշակման գործընթացում:

Հիշյալ զեկույցների ուսումնասիրության արդյունքում մեր կողմից առանձնացվել են պետություններին հասցեագրված առավել կարևոր առաջարկներն ու միջոցառումները, որոնք միտված են մարդու իրավունքների պաշտպանության նպատակով արդյունավետ կերպով կարգավորել քաղաքացիական անձանց կողմից հրազենին հասանելիությունը: Մասնավորապես, այդ զեկույցներում պետությունների համար սահմանվում է պարտավորություն՝

➤ ապահովել, որ քաղաքացիական անձանց կողմից հրազենի ձեռքբերումը, պահպանումը և օգտագործումը սահմանող **կանոնակարգերը ներառեն համապատասխան միջոցներ, որոնք ուղղված են կանխելու անօրինական գործունեությունը, այդ թվում՝ հրազենի անօրինական շրջանառությունը**²⁷,

➤ կանխարգելիչ միջոցառումներ ձեռնարկելու և զուգահեռ, զինված բռնության զոհերին տրամադրել պաշտպանության և փոխհատուցման արդյունավետ միջոցներ, ներառյալ նրանց ռեաբիլիտացիայի հնարավորությունն ապահովելու համար պատշաճ բժշկական օգնության հասանելիությունը: Պետությունները հատկապես պետք է պաշտպանեն կանանց և երեխաներին, ովքեր տառապում են ինչպես օրինական, այնպես էլ ապօրինի հրազեն կրելու վնասակար հետևանքներից²⁸,

➤ պետության իրավասության ներքո գտնվող բոլոր անձանց և կազմակերպությունների կողմից հրազենի պահպանման օրինականության նկատմամբ արդյունավետ վերահսկողություն իրականացնելու նպատակով այդ ոլորտում ընդունել թույլտվությունների, գրանցման, մոնիտորինգի, թույլտվությունների վերանայման և պարտադիր վերապատրաստման վերաբերյալ համապատասխան օրենքներ, կանոնակարգեր և վարչական ընթացակարգեր²⁹,

➤ ներդնել թույլտվությունների համակարգ, որը նախատեսում է **զենք ձեռք բերելու հավակնող անձի քրեական անցյալի բացակայության վերաբերյալ հստակ չափանիշների սահմանում**, ինչպես նաև անձի հոգեկան առողջության վիճակի վերաբերյալ պահանջներ: Դա նպատակ է հետապնդում հրազենին հասանելիությունից զրկել այն անձանց, ովքեր հնարավոր վտանգ են ներկայացնում դրա չարաշահման տեսանկյունից³⁰,

➤ հրազենի ապօրինի օգտագործման, պահման, շրջանառության կամ միջազգային չարտոնված փոխանցման հետ կապված իրավախախտումների համար **սահմանել քրեական և (կամ) վարչական պատիժներ**³¹,

➤ պարբերաբար ուսումնասիրել, վերահսկել և ներառել զեկույցներում զինված բռնության և հրազենի տարածման ծավալների, ներառյալ ապօրինի կերպով զենք պահելու վերաբերյալ տեղեկատվությունը: Թեև դրա համար առաջնային պատասխանատվությունը դրված է պետական իշխանության մարմինների վրա, այնուամենայնիվ, այս առումով կարևոր դեր են խաղում Միավորված ազգերի կազմակերպությունը, դրա տարածաշրջանային մարմիններն

²⁷ Տե՛ս A/HRC/RES/50/12, Human rights and the regulation of civilian acquisition, possession and use of firearms. Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://digitallibrary.un.org/record/3985527?ln=en&v=pdf> (վերջին մուտք՝ 03.05.2025թ.)

²⁸ Տե՛ս A/HRC/32/21, Human rights and the regulation of civilian acquisition, possession and use of firearms. Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://docs.un.org/en/A/HRC/32/21> (վերջին մուտք՝ 27.02.2025 թ.):

²⁹ Տե՛ս նույն տեղում:

³⁰ Տե՛ս նույն տեղում:

³¹ Տե՛ս նույն տեղում:

ու մեխանիզմները, ինչպես նաև քաղաքացիական հասարակության անդամները, այդ թվում՝ իրավապաշտպանները³²,

➤ ընդունել օրենսդրություն, որը կսահմանի զենքի պոտենցիալ գնորդների և ստացողների նախնական ստուգման պահանջ, այն է՝ նախքան հրազենի վաճառքի կամ փոխանցման մասին գործարք կնքելը այդ անձանց մանրակրկիտ ուսումնասիրություն, որն առնվազն ենթադրում է նրանց քրեական անցյալի բացակայություն, **հատկապես, բռնությամբ զուգորդված հանցանքների** հետ կապված. բռնությամբ զուգորդված հանցանքներ կատարելու համար մեղադրանքի առաջադրման, նախկինում գենդերային, սեքսուալ, կենցաղային բռնության գործադրած լինելու, առողջական վիճակի, ներառյալ՝ նախկինում թմրամիջոցների կամ ալկոհոլի չարաշահման կամ հոգեկան առողջության խնդիրների առկայության վերաբերյալ հանգամանքների ստուգում, որը կարող է հանգեցնել անձի ինքնապնասման կամ այլ անձանց վնասելուն³³,

➤ ընդունել օրենսդրություն, որն ուղղված է բոլոր անձանց, հատկապես երեխաների պաշտպանությանը իրենց կամ ուրիշներին վնասելու հնարավորությունից և կսահմանի հրազենի ապահով և անվտանգ պայմաններում պահպանելու պահանջ³⁴,

➤ ապահովել՝ անհատապես և միմյանց հետ փոխկապակցված, հրազենի մասին օրենսդրության արդյունավետ կիրառումը, ներառյալ՝ զենքի ապօրինի առևտրի կանխարգելումը: Բացի այդ, պետությունները պետք է ապահովեն, որ զենքի մասին օրենսդրության պահանջների պահպանման նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմիններին տրվեն բավարար լիազորություններ և ռեսուրսներ, ինչպես նաև անհրաժեշտ է մշակել քաղաքականություն, որը կապահովի համապատասխան մարմինների միջև արդյունավետ համակարգումը³⁵:

Ներպետական կանոնակարգերը

Զենքի շրջանառությունը, ինչպես նաև դրա հետ կապված հարաբերությունները Հայաստանի Հանրապետությունում կարգավորվում են 2022 թվականի հոկտեմբերի 5-ին ընդունված «Զենքի շրջանառության կարգավորման մասին» օրենքով (այսուհետ նաև՝ Օրենք):

Մասնավորապես, Օրենքով ամրագրվել են զենքի շրջանառության ոլորտը կարգավորող ազգային կանոնակարգերը՝ սահմանելով ՀՀ-ում շրջանառության մեջ գտնվող զենքի տեսակները, զենքի շրջանառության վրա տարածվող սահմանափակումները, լիցենզավորմանը և թույլտվություններին ներկայացվող հիմնական պահանջները, լիցենզիաների գործողությունը դադարեցնելու, կասեցնելու, թույլտվություններն ուժը կորցրած ճանաչելու, զենքի նկատմամբ սեփականության իրավունքը դադարեցնելու, զենք և ռազմամթերք առգրավելու, վերցնելու և ոչնչացնելու դեպքերը:

Բացի դրանից՝ Օրենքով սահմանվել են զենք ձեռք բերելու իրավունք ունեցող սուբյեկտների շրջանակը, այն ձեռք բերելու հավակնող անձին ներկայացվող պահանջները, ինչպես

³² Տե՛ս նույն տեղում:

³³ Տե՛ս A/HRC/42/21, Impact of civilian acquisition, possession and use of firearms on civil, political, economic, social and cultural rights. Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights, կետ 63(b), հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://digitallibrary.un.org/record/3862513?v=pdf> (վերջին մուտք՝ 04.05.2025թ.):

³⁴ Տե՛ս նույն տեղում, կետ 63(c):

³⁵ Տե՛ս A/HRC/53/49, Impact of the civilian acquisition, possession and use of firearms, Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights, կետ 55(e), հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://digitallibrary.un.org/record/4012464?ln=en&v=pdf> (վերջին մուտք՝ 04.05.2025թ.):

նաև ամրագրվել են զենքի շրջանառությունն ապահովող լիցենզավորվող և թույլտվությունների գործունեությանը, զենքով պարզևատրմանը, դրա վաճառքին, նվիրատվությանը, փոխանցմանը, ժառանգմանը, գործադրմանը, շրջանառության նկատմամբ վերահսկողությանը և հրաձգարանների գործունեությանը վերաբերող իրավակարգավորումներ:

Միաժամանակ, միջազգային փորձին համահունչ՝ ՀՀ ներպետական օրենսդրությամբ զենքի ապօրինի շրջանառության համար նախատեսված է քրեական, իսկ օրինական զենքի շրջանառության սահմանված կանոնները խախտելու համար՝ վարչական պատասխանատվություն:

Ոլորտին վերաբերելի ներպետական կանոնակարգերը գնահատելով վերը վկայակոչված միջազգային փաստաթղթերում ամրագրված չափանիշների, այդ թվում՝ անձի կյանքի, ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունքների պաշտպանությունը երաշխավորելու պետության պոզիտիվ պարտավորությունների լույսի ներքո՝ հարկ է արձանագրել, որ դրանք ընդհանուր առմամբ համահունչ են և չեն հակասում սահմանված պահանջներին:

Այնուհանդերձ, ներպետական օրենսդրության ուսումնասիրության և վերլուծության արդյունքում հարկ է փաստել, որ ոլորտին վերաբերելի մի շարք առանցքային հարցեր մնացել են չկարգավորված կամ կարգավորվել են թերի:

Այս առումով թերևս առավել մտահոգիչ են թույլտվությունների վերաբերյալ Օրենքով նախատեսված իրավակարգավորումները: Բանն այն է, որ այս ոլորտում թերի կանոնակարգումները կարող են զենքին հասանելիություն ապահովել այնպիսի անձանց, որը հղի է անդառնալի հետևանքներով հասարակական անվտանգության, անձանց կյանքի, առողջության, ինչպես նաև պետական մարմինների և կազմակերպությունների բնականոն գործունեության համար:

Այսպես՝ Օրենքի 12-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանվել են լիցենզիաների գործողությունը դադարեցնելու, կասեցնելու և թույլտվություններն ուժը կորցրած ճանաչելու հիմքերը, ըստ որի՝

«Լիցենզիաների գործողությունը դադարեցվում, կասեցվում և թույլտվություններն ուժը կորցրած են ճանաչվում օրենքով սահմանված կարգով, եթե՝

1) ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձն իր ներկայացրած դիմումով կամովին հրաժարվել է լիցենզիայից կամ թույլտվությունից, կամ տվյալ իրավաբանական անձը լուծարվել է, կամ տվյալ զենքի սեփականատերը մահացել է.

2) ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձը մեկ տարվա ընթացքում ոչ պակաս, քան երկու անգամ խախտել է կամ չի կատարել սույն օրենքի կամ զենքի շրջանառությունը կանոնակարգող այլ իրավական ակտերի պահանջները կամ նախատեսված ժամկետում չի վերացրել համապատասխան խախտումները.

3) առաջացել են սույն օրենքով նախատեսված՝ լիցենզիաներ կամ թույլտվություններ ստանալու իրավունքը բացառող հանգամանքներ.

4) ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձը կատարել է իր տնօրինության տակ գտնվող զենքի և դրա փամփուշների այնպիսի կառուցվածքային փոփոխություններ, որոնց հետևանքով փոխվել են դրանց ձգաբանական կամ տեխնիկական բնութագրերը.

5) զենքով պարզևատրումը կատարվել է օրենքով նախատեսված պարզևատրման պայմանների խախտումով.

6) ֆիզիկական անձը հաշվառվել է Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանությունում՝ կենցաղային ոլորտում պարբերաբար իրավախախտումներ թույլ տալու համար, կամ նրա

նկատմամբ կիրառվել է «Ընտանեկան և կենցաղային բռնության կանխարգելման ու ընտանեկան և կենցաղային բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության մասին» օրենքով սահմանված նախազգուշացման, անհետաձգելի միջամտության կամ պաշտպանական որոշում.

7) ֆիզիկական անձը հաշվառվել է հոգեբուժական կամ թմրաբանական բժշկական օգնություն և սպասարկում իրականացնող բժշկական կազմակերպություններում կամ ձեռք է բերել զենքի տիրապետումը խոչընդոտող հիվանդություններ և վիճակներ.

8) ֆիզիկական անձը չի անցել սույն օրենքի 11-րդ հոդվածի 6-րդ մասով նախատեսված բժշկական հետազոտությունը.

9) ֆիզիկական անձը մեկ տարվա ընթացքում երկու անգամ թույլ է տվել հասարակական կամ կառավարման սահմանված կարգի դեմ ուրնձգվող վարչական իրավախախտում.

10) ֆիզիկական անձը դատապարտվել է դիտավորյալ կամ զենքի օգտագործմամբ անգոյություն կատարված հանցագործություն կատարելու համար, և դատավճիռը մտել է օրինական ուժի մեջ, կամ տվյալ անձի նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցվել է ոչ ռեաբիլիտացնող հիմքով:»:

Օրենքի 17-րդ հոդվածի 7-րդ մասով նախատեսվել են զենք ձեռք բերելու թույլտվություն ստանալը բացառող հանգամանքները, համաձայն որի՝

«Զենք ձեռք բերելու թույլտվություն չի տրվում՝

1) զենքի տիրապետումը խոչընդոտող հիվանդություններ և վիճակներ ունեցող անձանց (հիվանդությունների և վիճակների ցանկը սահմանում է Կառավարությունը).

2) դիտավորյալ հանցագործություն կատարելու համար դատապարտված անձանց, որոնց դատվածությունն օրենքով սահմանված կարգով վերացված կամ մարված չէ.

3) Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի 152-րդ, 308-313-րդ և 315-321-րդ հոդվածներով նախատեսված կամ հրազենի գործադրմամբ դիտավորյալ հանցագործություն կատարելու համար դատապարտված անձանց՝ անկախ դատվածությունը օրենքով սահմանված կարգով վերացված կամ մարված լինելու հանգամանքից.

4) հանցագործություն կատարելու համար պատիժ կրող անձանց, բացառությամբ անգոյությամբ կատարված հանցագործության համար ազատությունից զրկելու հետ չկապված պատիժ կրող անձանց, եթե անձը չի դատապարտվել զենքի օգտագործմամբ անգոյությամբ կատարված հանցագործության համար.

5) այն անձանց, որոնց նկատմամբ իրականացվում է քրեական հետապնդում դիտավորյալ կամ զենքի օգտագործմամբ անգոյությամբ կատարված հանցագործություն կատարելու համար (մինչև ռեաբիլիտացնող հիմքով քրեական հետապնդումը դադարեցնելը կամ արդարացման դատավճիռն օրինական ուժի մեջ մտնելը).

6) դատարանի վճռով անգործունակ կամ սահմանափակ գործունակ ճանաչված անձանց.

7) զենքի շրջանառության կանոնները մեկ տարվա ընթացքում կրկնակի խախտած անձանց.

8) դիմելու պահին մեկ տարվա ընթացքում կրկնակի հասարակական կամ կառավարման սահմանված կարգի դեմ ուրնձգվող վարչական իրավախախտում կատարած անձանց.

9) Հայաստանի Հանրապետության բնակչության պետական ռեգիստրում չհաշվառված անձանց.

10) այն անձանց, որոնց նկատմամբ կիրառվել է «Ընտանեկան և կենցաղային բռնության կանխարգելման ու ընտանեկան և կենցաղային բռնության ենթարկված անձանց պաշտպա-

նության մասին» օրենքով սահմանված նախազգուշացման, անհետաձգելի միջամտության կամ պաշտպանական որոշում.

11) սույն հոդվածի 6-րդ մասով սահմանված հավաստագիր չունեցող անձանց.

12) այն անձանց, որոնց վերաբերյալ առկա է Հայաստանի Հանրապետության անվտանգությանն սպառնալիք ներկայացնելու մասին հիմնավոր կասկած:»:

Վերը նշված իրավանորմերի համադրված վերլուծությունից բխում է, որ վերը վկայակոչված միջազգային չափանիշներին համահունչ ՀՀ օրենսդրությամբ ներդրվել է զենք ձեռք բերելու հավակնող անձի նախնական ստուգման և տրված թույլտվությունների վերանայման կառուցակարգ, որով սահմանվել են նաև զենք ձեռք բերելու հավակնող անձի քրեական անցյալի և առողջական վիճակի վերաբերյալ հստակ չափանիշներ, ինչպես նաև ընտանեկան բռնության զոհերի իրավական պաշտպանությունը երաշխավորելու նպատակով նախատեսվել են թույլտվությունների տրամադրումը բացառող կամ արդեն իսկ տրված թույլտվություններն ուժը կորցրած ճանաչելու առանձին հիմքեր:

Զենք ձեռք բերելու հավակնող անձի քրեական անցյալի նախնական ստուգման համատեքստում առանձին հիմքով բացառվել է նաև զենք ձեռք բերելու թույլտվություն տրամադրել Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի 152-րդ, 308-313-րդ և 315-321-րդ հոդվածներով նախատեսված կամ հրազենի գործադրմամբ դիտավորյալ հանցագործություն կատարելու համար դատապարտված անձանց՝ անկախ դատվածությունն օրենքով սահմանված կարգով վերացված կամ մարված լինելու հանգամանքից (Օրենքի 17-րդ հոդվածի 7-րդ մասի 3-րդ կետ):

Այսպիսով, գործող իրավակարգավորմամբ ՀՀ-ում, ի թիվս այլնի, զենք ձեռք բերելու թույլտվություն չի տրվում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 152-րդ, 308-313-րդ և 315-321-րդ հոդվածներով նախատեսված հանցանքներ կատարելու համար դատապարտված անձին: Ընդ որում, ՀՀ քրեական օրենսգրքով նախատեսված հիշյալ հանցակազմերի ուսումնասիրության արդյունքում պարզ է դառնում, որ դրանք ահաբեկչություն և ահաբեկչական բնույթի մեծամասամբ ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցանքներ են:

Ընդունելի համարելով հիշյալ հոդվածներով նախատեսված հանցանքներ կատարած անձին զենք ձեռք բերելու թույլտվություն չտրամադրելու քաղաքականությունը՝ այնուամենայնիվ, մեզ համար անընդունելի է ծանր կամ առանձնապես ծանր այլ հանցանքներ կատարած անձին զենքին հասանելիություն ապահովելու մոտեցումը՝ անկախ այդ անձի դատվածությունը վերացված կամ մարված լինելու հանգամանքից: Բանն այն է, որ գործող իրավակարգավորումների պայմաններում զենք ձեռք բերելու թույլտվություն կարող են ստանալ անձինք, ովքեր, օրինակ, նախկինում դատապարտվել են այնպիսի ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցանքներ կատարելու համար, որոնք ուղղված են ինչպես անձի կյանքի (օրինակ՝ սպանության) կամ առողջության (օրինակ՝ առողջությանը ծանր վնաս պատճառելու), այնպես էլ այլ՝ սեփականության (օրինակ՝ ավագակության) կամ հասարակական անվտանգության (օրինակ՝ քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ տալու, ստանալու կամ պահպանելու կամ քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորում ստեղծելու կամ ղեկավարելու) դեմ: Կարծում ենք՝ նման իրավիճակը լուրջ սպառնալիք է պարունակում մարդու, հասարակության և պետության անվտանգության տեսանկյունից: Այս առումով, իհարկե, կարող է քննադատության արժանանալ առանց տարբերակման բոլոր ծանր և առանձնապես ծանր հանցանքներ կատարած անձանց զենքին հասանելիությունը բացառելու առաջարկը: Մասնավորապես, որպես հիմնավորում կարող է նշվել, որ որոշ խումբ ծանր կամ առանձնապես

ծանր հանցանքներ կատարած անձինք՝ պայմանավորված կատարված հանցանքի բնույթով (օրինակ՝ հարկերը, տուրքերը կամ այլ վճարները առանձնապես խոշոր չափով չվճարելը կամ խոշոր չափերով փողերի լվացումը) այլ հանգամանքների բացակայության պայմաններում՝ զենքի չարաշահման տեսանկյունից կարող են նույնքան վտանգավոր չլինել, որքան վերը թվարկված հանցանքները կատարած անձինք: Այնուամենայնիվ, կարծում ենք՝ առաջարկվող մոտեցումը արդարացված է, քանի որ ծանր և առանձնապես ծանր հանցանքի վտանգավորությունն արդեն իսկ հաշվի է առնվել օրենսդրորեն դրանք դասակարգելիս և այն կատարած անձի համար քաղաքացիական հասարակությունում օրենսդրությամբ որոշակի անբարենպաստ հետևանքներ նախատեսելը համաչափ է և հիմնավոր: Ընդ որում, հարկ է ընդգծել, որ անձի կողմից նախկինում ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցանք կատարելը՝ որպես զենք ձեռք բերելու իրավունքը բացառող հանգամանք, ընդունելի պրակտիկա է ինչպես եվրոպական³⁶, այնպես էլ հետխորհրդային տարածաշրջանում³⁷:

Միաժամանակ, ասվածը չի բացառում զենքին հասանելիության սահմանափակումներ նախատեսել նաև ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցանքներ կատարած անձանց համար: Տվյալ դեպքում, կարծում ենք՝ արդեն իսկ անհրաժեշտ է օրենսդրորեն հաշվի առնել այդ հանցանքների բնույթը: Մասնավորապես, կարծում ենք՝ արդարացված չէ զենք ձեռք բերելու թույլտվություն տրամադրել այն անձանց, ովքեր նախկինում **կատարել են բռնությամբ զուգորդված** ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցանքներ: Հարկ է նշել, որ բռնությամբ զուգորդված հանցանքներ կատարելու հանգամանքը՝ որպես զենք ձեռք բերելու հավակնող անձի նախնական ստուգման համար ներկայացվող պահանջ, սահմանվել է նաև ՄԱԿ-ի գլխավոր հանձնակատարի կողմից պետություններին հասցեագրված վերը նշված առաջարկություններում: Այսպես՝ այդ առաջարկություններով պետությունների համար, ի թիվս այլնի, սահմանվել է պարտականություն ընդունել օրենսդրություն, որը կամրագրի զենքի պոտենցիալ գնորդների և ստացողների նախնական ստուգման պահանջ, այն է՝ նախքան հրազենի վաճառքի կամ փոխանցման մասին գործարք կնքելը այդ անձանց մանրակրկիտ ուսումնասիրություն, որն առնվազն ենթադրում է նրանց քրեական անցյալի բացակայություն, **հատկապես, բռնությամբ զուգորդված հանցանքների** հետ կապված³⁸: Միաժամանակ, կարծում ենք, որ ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցանքներ կատարած անձանց զենքին հասանելիությունը սահմանափակելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել ոչ միայն կատարված հանցանքի բնույթը, այլ նաև՝ կատարման պարբերականությունը: Այս չափանիշի նախատեսումը նպատակ է հետապնդում բացառել նախկինում մեկ անգամ բռնությամբ զուգորդված ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցանք կատարած անձի նկատմամբ քննարկվող սահմանափակման տարածումը: Հակառակ դեպքում, կստացվի մի իրավիճակ, երբ ֆիզիկական ներգործության կամ առողջությանը թեթև վնաս պատճառելու համար մեկ անգամ դատապարտված³⁹ անձը ան-

³⁶ Տե՛ս Directive (EU) 2021/555 of the European Parliament and of the Council of 24 March 2021 on control of the acquisition and possession of weapons (codification), կետ 18: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021L0555> (վերջին մուտք՝ 06.04.2025 թ.):

³⁷ Տե՛ս Федеральный закон «Об оружии» от 13.12.1996 N 150-ФЗ, Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_12679/bf02c10cdf4f0e8585bde194e0f1e786b56f897/ (վերջին մուտք՝ 06.04.2025 թ.):

³⁸ Տե՛ս A/HRC/42/21, Impact of civilian acquisition, possession and use of firearms on civil, political, economic, social and cultural rights. Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights, կետ 63(b), հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://digitallibrary.un.org/record/3862513?v=pdf> (վերջին մուտք՝ 04.05.2025 թ.):

³⁹ Իհարկե, եթե դա չի կատարվել զենքի գործադրմամբ, քանի որ դա ինքնին թույլտվությունը մերժելու առանձին օրենսդրական հիմք է:

համաչափորեն կզրկվի քաղաքացիական զենք ձեռք բերելու հնարավորությունից: Միևնույն ժամանակ, կարծում ենք՝ անձի կողմից նախկինում երկու կամ ավելի անգամ (պարբերաբար) բռնությամբ զուգորդված հանցանքներ կատարած լինելու հանգամանքը վկայում է տվյալ անձի՝ նորմայից շեղվող, հակասոցիալական վարքագծի և բռնություն գործադրելու հակումների մասին: Ընդ որում, կրիմինոլոգիական հետազոտությունները ցույց են տալիս, որ զենքի առկայությունը և տեսքն արդիականացնում է ագրեսիվ պահանջմունքները, առավել նպաստում բռնության գործադրմանը⁴⁰ և տվյալ դեպքում զենքի առկայությունը կարող վերջինիս մղել բռնությամբ զուգորդված նոր հանցանք կատարելու, որը հղի է անդառնալի հետևանքներով հնարավոր զոհի համար:

Այս առումով թերևս բավականին խիստ մոտեցում է ցուցաբերվել ՌԴ ներպետական օրենսդրությամբ, որով բացառվել է զենք ձեռք բերելու թույլտվություն տրամադրել հանցանք կատարելու համար երկու կամ ավելի անգամ դատապարտված անձանց⁴¹: Հիշյալ ձևակերպումից պարզ է դառնում, որ նշված հիմքի առկայությունը հավաստելու համար բավական է միայն անձի՝ անկախ սուբյեկտիվ կողմի դրսևորման ձևից (դիտավորություն կամ անզգուշություն) ցանկացած հանցանքի համար երկու կամ ավելի անգամ դատապարտված լինելու հանգամանքը:

Բացի այդ, ինչպես նկատում ենք, Օրենքի 17-րդ հոդվածի 7-րդ մասի 3-րդ կետով նախատեսված իրավակարգավորմամբ զենք ձեռք բերելու թույլտվություն չի տրվում **հրազենի գործադրմամբ** դիտավորյալ հանցագործություն կատարելու համար դատապարտված անձանց, իսկ հասարակական անվտանգության, անձանց կյանքի, առողջության, ինչպես նաև պետական մարմինների և կազմակերպությունների բնականոն գործունեության համար վտանգ ստեղծող զենքի մյուս տեսակներով (սառը, նետողական և այլն) կամ ռազմամթերքի, պայթուցիկ նյութի կամ պայթեցման սարքի գործադրմամբ դիտավորյալ հանցագործություն կատարած անձանց համար օրինական զենք ձեռք բերելու որևէ արգելք նախատեսված չէ: Ըստ էության, օրենսդրությամբ նման տարբերակված մոտեցում դրսևորելը որևէ կերպ չի կարող հիմնավորված լինել և չի բխում սույն ոլորտում ընդունելի կարգավորումների տրամաբանությունից:

Միաժամանակ, կարծում ենք՝ արդարացված չէ քննարկվող իրավակարգավորմամբ նախատեսված արգելքը բացառապես պայմանավորել անձի՝ դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտով **դատապարտված լինելու հանգամանքով**՝ չնախատեսելով սահմանափակում այն անձանց համար, որոնց նկատմամբ վերը նշված հանցանքներ կատարելու համար քրեական հետապնդումը դադարեցվել կամ քրեական հետապնդում չի հարուցվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի⁴² 12-րդ հոդվածի 1-ին մասի 10-14-րդ կետերով նախատեսված «ոչ ռեաբիլիտացնող» հիմքերով:

Ասվածի վերաբերյալ հարկ է ընդգծել, որ «ոչ ռեաբիլիտացնող» հիմքով քրեական հետապնդումը դադարեցնելու կամ քրեական հետապնդում չհարուցելու մասին որոշումը թեև չի կարող նույնացվել անձի մեղավորությունը հաստատող մեկ այլ դատավարական փաստաթղթի՝ դատավճռի հետ, այնուամենայնիվ, այդ հիմքով քրեական հետապնդումը դադա-

⁴⁰ Տե՛ս Ա. Գաբուլյան, Կրիմինալոգիա (դասախոսություններ), Երևան 2011, էջեր 69-70:

⁴¹ Տե՛ս Федеральный закон «Об оружии» от 13.12.1996 N 150-ФЗ, հոդված 13, մաս 20, կետ 3.5: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_12679/ (վերջին մուտք՝ 28.04.2025թ.):

⁴² Տե՛ս ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքը, ընդունվել է 30.06.2022 թ., ուժի մեջ է մտել 01.07.2022թ., ՀՕ-306-Ն: Գործում է:

րեցնելու կամ քրեական հետապնդում չհարուցելու մասին որոշման մեջ հսկող դատախազն արտահայտում է իր ենթադրությունն առ այն, որ անձը կատարել է իրեն մեղսագրվող հանցավոր արարքը: Ընդ որում, տվյալ դեպքում ենթադրյալ հանցանք կատարած անձը ևս ընդունում է իրեն մեղսագրվող արարքի կատարման հանգամանքը, քանի որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի իրավակարգավորումների համաձայն՝ ոչ արդարացնող հանգամանքների առկայությունը քրեական հետապնդումը բացառող չէ, եթե անձն առարկում է դրա դեմ այն հիմքով, որ չի կատարել իրեն մեղսագրվող արարքը (12-րդ հոդվածի 4-րդ մաս): Նմանօրինակ պայմաններում, մեր կարծիքով, «ոչ ռեաբիլիտացնող» հիմքով անձի նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու կամ քրեական հետապնդում չհարուցելու մասին որոշումը զենքի շրջանառության կարգավորման ոլորտում անձի իրավունքների սահմանափակման տեսանկյունից կարող է առաջացնել նույն իրավական հետևանքները, ինչ վերջնական մեղադրական դատավճիռը և այդ հանգամանքը չի կարող դիտարկվել անհամաչափ միջամտություն անձի իրավունքների նկատմամբ:

Ընդ որում՝ հարկ է ընդգծել, որ «ոչ ռեաբիլիտացնող» հիմքով անձի նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցնելը Օրենքով նախատեսվել է թույլտվություններն ուժը կորցրած ճանաչելու ինքնուրույն հիմք (Օրենքի 12-րդ հոդվածի 1-ին մասի 10-րդ կետ), սակայն անհասկանալիորեն չի նախատեսվել որպես զենք ձեռք բերելու թույլտվություն ստանալու իրավունքը բացառող հանգամանք:

Ամփոփելով՝ հարկ է նշել, որ զենքին հասանելիություն ապահովելու պետական նման քաղաքականությունը չի բխում վերը նշված միջազգային փաստաթղթերով սահմանված՝ թույլտվությունների նկատմամբ արդյունավետ վերահսկողություն իրականացնելու և անձի կյանքի, ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունքների պաշտպանությունը երաշխավորելու պետության ստանձնած պոզիտիվ պարտավորություններից, քանի որ նման թերի կանոնակարգումները կարող են զենքին հասանելիություն ապահովել այնպիսի անձանց, ովքեր վտանգ են ներկայացնում դրա չարաշահման տեսանկյունից: Հետևաբար, գործող իրավակարգավորումները պետք է վերանայվեն և վերաձևակերպվեն անձանց հիմնարար իրավունքների պաշտպանության լույսի ներքո:

Մասնավորապես, հիմք ընդունելով վերը նշվածը՝ առաջարկում ենք Օրենքի 17-րդ հոդվածը շարադրել հետևյալ բովանդակությամբ.

«Զենք ձեռք բերելու թույլտվություն չի տրվում՝

(...)

3) եթե անձը դատապարտվել է Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքով նախատեսված ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցանք կատարելու համար՝ անկախ դատվածությունն օրենքով սահմանված կարգով վերացված կամ մարված լինելու հանգամանքից կամ տվյալ անձի նկատմամբ քրեական հետապնդում չի հարուցվել կամ քրեական հետապնդումը դադարեցվել է ոչ ռեաբիլիտացնող հիմքով.

3.1.) եթե անձը երկու կամ ավելի անգամ դատապարտվել է բռնությամբ զուգորդված ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցանք կատարելու համար՝ անկախ դատվածությունն օրենքով սահմանված կարգով վերացված կամ մարված լինելու հանգամանքից կամ տվյալ անձի նկատմամբ քրեական հետապնդում չի հարուցվել կամ քրեական հետապնդումը դադարեցվել է ոչ ռեաբիլիտացնող հիմքով.

3.2.) եթե անձը դատապարտվել է զենքի, ռազմամթերքի, պայթուցիկ նյութի կամ պայթեցման սարքի գործադրմամբ դիտավորյալ հանցանք կատարելու համար՝ անկախ դատվա-

ծությունն օրենքով սահմանված կարգով վերացված կամ մարված լինելու հանգամանքից կամ տվյալ անձի նկատմամբ քրեական հետապնդում չի հարուցվել կամ քրեական հետապնդումը դադարեցվել է ոչ ռեաբիլիտացնող հիմքով.»:

ՄԱԿ-ի վերը նշված փաստաթղթերի վերլուծությունից բխում է, որ զենքի հնարավոր չափաչափումներից անձի, հասարակության և պետության իրավական պաշտպանության միջոցները կարող են ներառել ինչպես քրեական, այնպես էլ վարչական պատասխանատվության միջոցներ⁴³:

Ինչպես վերը նշվեց, օրինական զենքի շրջանառության համար սահմանված կանոնները խախտելու համար ՀՀ օրենսդրությամբ նախատեսված է վարչական պատասխանատվություն: Մասնավորապես, Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքով⁴⁴ նախատեսվել են առանձին զանցակազմեր, որոնց խախտումը կարող է հանգեցնել վարչաիրավական ներգործության միջոցների՝ վարչական տույժերի նշանակման:

Մասնավորապես, Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքով վարչական պատասխանատվություն է նախատեսված զենքի, դրա հիմնական բաղկացուցիչ մասերի և փամփուշտների վաճառքի կարգը խախտելու (հոդված 160), բնակավայրերում և դրա համար չհատկացված տեղերում կամ սահմանված կարգի խախտումով զենքից կրակելու (հոդված 173), զենք ձեռք բերելու կամ վաճառելու կարգը (հոդված 190), զենքը կամ ռազմամթերքը պահելու, տեղափոխելու (փոխադրելու), կրելու կամ օգտագործելու (հոդված 191), զենքի գրանցման (վերագրանցման) ժամկետները կամ հաշվառման վերցնելու կանոնները խախտելու (հոդված 192), ինչպես նաև զենքը և ռազմամթերքն իրացնելուց խուսափելու (հոդված 193) և զենքի հարդարման վերաբերյալ սահմանված նորմերը խախտելու (հոդված 193.2) համար:

Այս համատեքստում հարկ է անդրադառնալ Զենքի շրջանառության կարգավորման մասին օրենքով սահմանված՝ զենքի շրջանառության վրա տարածվող մի շարք սահմանափակումների:

Այսպես.

Օրենքի 7-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝

«Արգելվում է՝

(...)

2) քաղաքացիական և ծառայողական զենքի վրա անաղմուկ հրաձգության նպատակով կառուցված կամ արտադրված հարմարանքներ տեղադրելը.

3) զենք ուղարկել կամ առաքել փոստով կամ ուղեբեռով. (...):»:

Հիշյալ իրավանորմերի համադրված վերլուծությունից բխում է, որ ՀՀ-ում արգելվում է քաղաքացիական և ծառայողական զենքի վրա տեղադրել անաղմուկ հրաձգության նպատակով կառուցված կամ արտադրված հարմարանքներ, ինչպես նաև զենք ուղարկել կամ առաքել փոստով կամ ուղեբեռով: Ընդ որում՝ դրանց բովանդակային վերլուծությունից պարզ է դառնում, որ վերը նշված պահանջները վերաբերում են օրինական շրջանառության մեջ գտնվող զենքին:

⁴³ Տե՛ս A/HRC/32/21, Human rights and the regulation of civilian acquisition, possession and use of firearms. Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://docs.un.org/en/A/HRC/32/21> (վերջին մուտք՝ 27.02.2025թ.):

⁴⁴ Տե՛ս Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգիրք: Ընդունվել է 06.12.1985թ., ուժի մեջ է մտել 01.06.1986թ., գործում է:

Այնուհանդերձ, ոլորտին վերաբերելի իրավակարգավորումների ուսումնասիրության արդյունքում հնարավոր է փաստել, որ զենքի շրջանառության համար ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված հիշյալ պահանջների կատարումը երաշխավորված չէ պետական հարկադրանքի կիրառմամբ:

Այլ կերպ՝ զենքի շրջանառության վրա տարածվող վերը նշված սահմանափակումները խախտելու համար ՀՀ օրենսդրությամբ պատասխանատվություն նախատեսող նորմ առկա չէ և անձի համար չի առաջանում իրավական ներգործությամբ երաշխավորված անբարենպաստ հետևանքներ:

Կարծում ենք, հիշյալ իրավիճակը շտկելու նպատակով անհրաժեշտ է Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգիրքը լրացնել զանցակազմերով, որոնցով վարչական պատասխանատվություն կնախատեսվի քաղաքացիական և ծառայողական զենքի վրա անադմուկ հրաձգության նպատակով կառուցված կամ արտադրված հարմարանքներ տեղադրելու, ինչպես նաև փոստով կամ ուղեբեռով զենք ուղարկելու կամ առաքելու համար: Հարկ է նկատել, որ համանման զանցակազմեր առկա են, օրինակ, Ռուսաստանի Դաշնության վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքում⁴⁵:

Բացի այդ, «Զենքի շրջանառության կարգավորման մասին» օրենքի 25-րդ հոդվածի 8-րդ մասով զենքի սեփականատիրոջ համար սահմանվել է պարտականություն՝ զենքի կորսվելու, հափշտակվելու դեպքերում անհապաղ, բայց ոչ ուշ, քան կորստյան (կորսվելու, հափշտակվելու) փաստի մասին տեղեկանալուց հետո՝ 24 ժամվա ընթացքում, այդ մասին հայտնել Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանությանը:

Հարկ է նշել, որ օրենսդրորեն հիշյալ պահանջի ամրագրումն ինքնանպատակ չէ, քանի որ հափշտակված և կորսված զենքերը լուրջ վտանգ են ներկայացնում հասարակական անվտանգության համար: Քննարկվող թեմայի վերաբերյալ հրապարակված զեկույցներում նշվում է, որ հափշտակված զենքը հաճախ օգտագործվում է որպես հանցագործության գործիք: Օրինակ՝ Ամերիկյան առաջընթացի կենտրոնի (Center for American Progress) կողմից կատարված վերլուծության համաձայն՝ հափշտակված զենքերը հաճախ օգտագործվում են բռնի հանցագործություններ կատարելու համար⁴⁶:

Ըստ Գիֆորդս իրավական կենտրոնի (The Giffords Law Center) տվյալների՝ օրենքները, որոնք զենքի սեփականատերերից և դիլերներից պահանջում են իրավասու մարմնին հայտնել կորած կամ հափշտակված զենքերի մասին, կարող են զգալիորեն նպաստել կանխելու զենքի ապօրինի առևտուրը⁴⁷: Մեկ այլ վերլուծության համաձայն՝ ԱՄՆ-ի այն նահանգներում, որոնց օրենսդրությամբ պահանջվում է հայտնել կորած կամ հափշտակված զենքերի մասին, իրավապահ մարմինները կարողանում են ավելի արագ և արդյունավետ արձագանքել և հայտնաբերել դրանք⁴⁸:

Այսպիսով՝ սեփականատիրոջ համար զենքի կորսվելու, հափշտակվելու մասին անհապաղ իրավասու մարմնին հայտնելու պարտականության սահմանումն ունի իրավաչափ հիմք

⁴⁵ Տե՛ս «Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях» от 30.12.2001 N 195-ФЗ, հոդվածներ 20.9 և 20.12, հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34661/432640dd2bce73a738db8af9042d038a67cce320/ (վերջին մուտք՝ 07.03.2025թ.):

⁴⁶ Տե՛ս Center for American Progress. (2017, July 25). Stolen guns in America. Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://www.americanprogress.org/article/stolen-guns-america/> (վերջին մուտք՝ 08.03.2025 թ.):

⁴⁷ Տե՛ս Giffords Law Center. (2023). Reporting lost & stolen guns. Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://giffords.org/lawcenter/gun-laws/policy-areas/owner-responsibilities/reporting-lost-stolen-guns/> (վերջին մուտք՝ 08.03.2025 թ.):

⁴⁸ Տե՛ս Everytown (n.d.). Report lost and stolen guns. Everytown For Gun Safety: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://www.everytown.org/solutions/report-lost-and-stolen-guns/#why-does-it-need-to-be-solved> (վերջին մուտք՝ 08.03.2025 թ.):

և նպատակ է հետապնդում քրեական վարույթի շրջանակներում քրեադատավարական գործիքակազմի կիրառմամբ «տաք հետքերով» հայտնաբերել օրինական շրջանառությունից դուրս եկած զենքը՝ այդ կերպ կանխելով վերջինի հետագա ապօրինի շրջանառությունը, դրա գործադրմամբ հանցանքների կատարումը, ինչպես նաև վերականգնել զենքի սեփականատիրոջ խախտված իրավունքները:

Այս համատեքստում հարկ է նաև ընդգծել, որ 2024 թվականի հունվարի 1-ի դրությամբ, ԱՄՆ-ի տասնհինգ նահանգների, ինչպես նաև Կոլումբիայի շրջանի օրենսդրությամբ հրազենի սեփականատիրոջ համար նախատեսված է պարտականություն՝ իրավապահ մարմիններին հայտնել զենքի կորստյան կամ հափշտակության մասին: Այդ օրենքներով ֆիզիկական անձանցից մեծամասամբ պահանջվում է հայտնել բոլոր տեսակի հրազենների կորստյան կամ հափշտակության մասին, թեև օրենքները տարբերվում են սեփականատիրոջ կողմից այդ փաստի հայտնաբերելուց հետո իրավապահ մարմիններին հայտնելու համար սահմանված ժամանակահատվածի առումով⁴⁹: Ընդ որում, հատկանշական է այն հանգամանքը, որ ամերիկյան նահանգներում հիշյալ պարտականության չկատարումը զենքի սեփականատիրոջ համար կարող է առաջացնել վարչական կամ ընդհուպ քրեական պատասխանատվություն⁵⁰:

Այլ է իրավիճակը ՀՀ ներպետական օրենսդրությամբ: Չնայած ՀՀ օրենսդրությամբ ինչպես վերը նշվեց զենքի սեփականատիրոջ համար սահմանվել է պարտականություն՝ զենքի կորսվելու, հափշտակվելու դեպքերում անհապաղ, բայց ոչ ուշ, քան կորստյան (կորսվելու, հափշտակվելու) փաստի մասին տեղեկանալուց հետո՝ 24 ժամվա ընթացքում, այդ մասին հայտնել Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանությանը, այնուամենայնիվ, տվյալ դեպքում ևս նշված պարտականության չկատարումը զենքի սեփականատիրոջ համար չի առաջացնում որևէ անբարենպաստ իրավական հետևանք:

Կարծում ենք՝ ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված հիշյալ պարտականության կատարումն ապահովելու նպատակով տվյալ դեպքում համաչափ կլինի սահմանել վարչական պատասխանատվություն՝ Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգիրքը լրացնելով զանցակազմով, որը վարչական պատասխանատվություն կնախատեսվի զենքի սեփականատիրոջ կողմից զենքի կորսվելու, հափշտակվելու դեպքերում անհապաղ, բայց ոչ ուշ, քան կորստյան (կորսվելու, հափշտակվելու) փաստի մասին տեղեկանալուց հետո՝ 24 ժամվա ընթացքում, այդ մասին իրավասու մարմին չհայտնելու համար:

Եզրակացություն

Սույն հոդվածի շրջանակում իրականացված հետազոտության արդյունքում եկել ենք մի շարք եզրակացությունների, որոնց հիմնականները հետևյալն են՝

1. Զենքի շրջանառությունը կանոնակարգող ներպետական իրավակարգավորումները գնահատելով միջազգային փաստաթղթերում ամրագրված չափանիշների, այդ թվում՝ անձի կյանքի, ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունքների պաշտպանությունը երաշխավորելու պետության պոզիտիվ պարտավորությունների լույսի ներքո՝ հարկ է արձա-

⁴⁹ Sŋu RAND Corporation. (2023, January 10). The effects of lost or stolen firearm reporting requirements: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <https://www.rand.org/research/gun-policy/analysis/lost-or-stolenfirearms.html> (վերջին մուտք՝ 08.03.2025 թ.):

⁵⁰ Sŋu National Policing Institute. (2024). Keeping firearms out of the wrong hands Addressing theft and diversion through reporting of lost and stolen firearms. Arlington, Virginia: Հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ https://www.policinginstitute.org/wp-content/uploads/2024/04/NPI_FirearmTheftReport_Final424.pdf (վերջին մուտք՝ 09.03.2025 թ.):

նագրել, որ դրանք ընդհանուր առմամբ համահունչ են և չեն հակասում սահմանված ստանդարտներին:

2. Այնուհանդերձ, ներպետական օրենսդրության ուսումնասիրության և վերլուծության արդյունքում հարկ է փաստել, որ ոլորտին վերաբերելի մի շարք առանցքային հարցեր մնացել են չկարգավորված կամ կարգավորվել են թերի:

Այս առումով թերևս առավել մտահոգիչ են թույլտվությունների վերաբերյալ Օրենքով նախատեսված իրավակարգավորումները: Ձենքին հասանելիություն ապահովելու ներպետական մի շարք իրավակարգավորումներ չեն բխում միջազգային փաստաթղթերով սահմանված՝ թույլտվությունների նկատմամբ արդյունավետ վերահսկողություն իրականացնելու և անձի կյանքի, ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունքների պաշտպանությունը երաշխավորելու պետության ստանձնած պոզիտիվ պարտավորություններից: Ստեղծված իրավիճակը մտահոգիչ է, քանի որ նման թերի կանոնակարգումները կարող են զենքին հասանելիություն ապահովել այնպիսի անձանց, որոնք վտանգ են ներկայացնում դրա չարաչափան տեսանկյունից, հետևաբար, գործող իրավակարգավորումները պետք է վերանայվեն և վերաձևակերպվեն անձանց հիմնարար իրավունքների պաշտպանության լույսի ներքո:

3. Մասնավորապես, անընդունելի է ծանր կամ առանձնապես ծանր այլ հանցանքներ կատարած անձին զենքին հասանելիություն ապահովելու մոտեցումը՝ անկախ այդ անձի դատվածությունը վերացված կամ մարված լինելու հանգամանքից: Բանն այն է, որ գործող իրավակարգավորումների պայմաններում զենք ձեռք բերելու թույլտվություն կարող են ստանալ անձիք, ովքեր նախկինում դատապարտվել են այնպիսի ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցանքներ կատարելու համար, որոնք ուղղված են ինչպես անձի կյանքի (օրինակ՝ սպանության) կամ առողջության (օրինակ՝ առողջությանը ծանր վնաս պատճառելու), այնպես էլ այլ՝ սեփականության (օրինակ՝ ավագակության) կամ հասարակական անվտանգության (օրինակ՝ քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ տալու, ստանալու կամ պահպանելու կամ քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորում ստեղծելու կամ դեկավարելու) դեմ: Նման իրավիճակը սպառնալիք է պարունակում մարդու, հասարակության և պետության անվտանգության տեսանկյունից:

4. Անհրաժեշտ է զենքին հասանելիության սահմանափակումներ նախատեսել նաև բռնությամբ զուգորդված ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցանքներ կատարած անձանց համար: Տվյալ դեպքում անհրաժեշտ է հաշվի առնել ոչ միայն կատարված հանցանքի բնույթը, այլ նաև՝ կատարման պարբերականությունը: Այս չափանիշի նախատեսումը նպատակ է հետապնդում բացառել նախկինում մեկ անգամ բռնությամբ զուգորդված ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցանք կատարած անձի նկատմամբ քննարկվող սահմանափակման տարածումը: Միևնույն ժամանակ, անձի կողմից նախկինում երկու կամ ավելի անգամ (պարբերաբար) բռնությամբ զուգորդված հանցանքներ կատարած լինելու հանգամանքը վկայում է տվյալ անձի՝ նորմայից շեղվող, հակասոցիալական վարքագծի և բռնություն գործադրելու հակումների մասին:

5. Օրենքի 17-րդ հոդվածի 7-րդ մասի 3-րդ կետով նախատեսված իրավակարգավորման վերլուծությունից բխում է, որ ՀՀ-ում զենք ձեռք բերելու թույլտվություն չի տրվում հրազենի գործադրմամբ դիտավորյալ հանցագործություն կատարելու համար դատապարտված անձանց, իսկ հասարակական անվտանգության, անձանց կյանքի, առողջության, ինչպես նաև պետական մարմինների և կազմակերպությունների բնականոն գործունեության համար վտանգ ստեղծող զենքի մյուս տեսակներով (սառը, նետողական և այլն) կամ ռազմամթերքի,

պայթուցիկ նյութի կամ պայթեցման սարքի գործադրմամբ դիտավորյալ հանցագործություն կատարած անձանց համար օրինական զենք ձեռք բերելու որևէ արգելք նախատեսված չէ: Նման տարբերակված մոտեցումը որևէ կերպ հիմնավորված չէ և չի բխում սույն ոլորտում ընդունելի կարգավորումների տրամաբանությունից:

6. Արդարացված չէ Օրենքի 17-րդ հոդվածի 7-րդ մասի 3-րդ կետով նախատեսված արգելքը բացառապես պայմանավորել անձի՝ դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտով դատապարտված լինելու հանգամանքով՝ չնախատեսելով սահմանափակում այն անձանց համար, որոնց նկատմամբ վերը նշված հանցանքներ կատարելու համար քրեական հետապնդումը դադարեցվել կամ քրեական հետապնդում չի հարուցվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 12-րդ հոդվածի 1-ին մասի 10-14-րդ կետերով նախատեսված «ոչ ռեաբիլիտացնող» հիմքերով:

Կարծում ենք՝ «ոչ ռեաբիլիտացնող» հիմքով անձի նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցնելը կամ քրեական հետապնդում չհարուցելը զենքի շրջանառության կարգավորման ոլորտում անձի իրավունքների սահմանափակման տեսանկյունից կարող է առաջացնել նույն իրավական հետևանքները, ինչ վերջնական մեղադրական դատավճիռը և այդ հանգամանքը չի կարող դիտարկվել անհամաչափ միջամտություն անձի իրավունքների նկատմամբ:

7. Հիմք ընդունելով վերը նշվածը՝ առաջարկում ենք Օրենքի 17-րդ հոդվածի 7-րդ մասը շարադրել հետևյալ խմբագրությամբ.

«Զենք ձեռք բերելու թույլտվություն չի տրվում՝

(...)

3) եթե անձը դատապարտվել է Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքով նախատեսված ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցանք կատարելու համար՝ անկախ դատվածությունն օրենքով սահմանված կարգով վերացված կամ մարված լինելու հանգամանքից կամ տվյալ անձի նկատմամբ քրեական հետապնդում չի հարուցվել կամ քրեական հետապնդումը դադարեցվել է ոչ ռեաբիլիտացնող հիմքով.

3.1.) եթե անձը երկու կամ ավելի անգամ դատապարտվել է բռնությամբ զուգորդված ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցանք կատարելու համար՝ անկախ դատվածությունն օրենքով սահմանված կարգով վերացված կամ մարված լինելու հանգամանքից կամ տվյալ անձի նկատմամբ քրեական հետապնդում չի հարուցվել կամ քրեական հետապնդումը դադարեցվել է ոչ ռեաբիլիտացնող հիմքով.

3.2.) եթե անձը դատապարտվել է զենքի, ռազմամթերքի, պայթուցիկ նյութի կամ պայթեցման սարքի գործադրմամբ դիտավորյալ հանցանք կատարելու համար՝ անկախ դատվածությունն օրենքով սահմանված կարգով վերացված կամ մարված լինելու հանգամանքից կամ տվյալ անձի նկատմամբ քրեական հետապնդում չի հարուցվել կամ քրեական հետապնդումը դադարեցվել է ոչ ռեաբիլիտացնող հիմքով.

(...) »:

8. Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգիրքը լրացնել զանցակազմերով, որոնցով վարչական պատասխանատվություն կնախատեսվի քաղաքացիական և ծառայողական զենքի վրա անադմուկ հրաձգության նպատակով կառուցված կամ արտադրված հարմարանքներ տեղադրելու, փոստով կամ ուղեբեռով զենք ուղարկելու կամ առաքելու, ինչպես նաև զենքի սեփականատիրոջ կողմից զենքի կորսվելու, հափշտակվելու դեպքերում անհապաղ, բայց ոչ ուշ, քան կորստյան (կորսվելու, հափշտակվելու) փաստի մասին տեղեկանալուց հետո՝ 24 ժամվա ընթացքում, այդ մասին իրավասու մարմին չհայտնելու համար:

Ամփոփագիր: Թեև զենքը կարևոր դեր և նշանակություն ունի իրավակարգի պահպանման, մարդու իրավունքների պաշտպանության և անվտանգության ապահովման գործընթացում, սակայն հաճախ այն օգտագործվում է նաև մարդու իրավունքների խախտման նպատակով:

Մարդու իրավունքների միջազգային իրավունքին համապատասխան՝ պետությունները պարտավոր են պատշաճ կերպով պաշտպանել մարդու իրավունքները, ինչը ենթադրում է պետության՝ մասնավոր անձանց կողմից մարդու իրավունքների իրացման գործընթացը խաթարող գործունեությունը կանխելու և կասեցնելու պարտավորության առկայություն:

Չնայած զենքի շրջանառությունը կանոնակարգող ՀՀ ներպետական իրավակարգավորումները ընդհանուր առմամբ համահունչ են և չեն հակասում միջազգային փաստաթղթերում ամրագրված չափանիշներին, այնուամենայնիվ, ներպետական օրենսդրության ուսումնասիրության և վերլուծության արդյունքում հարկ է փաստել, որ ոլորտին վերաբերելի մի շարք առանցքային հարցեր մնացել են չկարգավորված կամ կարգավորվել են թերի: Հենց այս հիմնախնդրի հետազոտմանն էլ նվիրված է սույն հոդվածը:

Հոդվածի շրջանակներում իրականացված հետազոտության արդյունքներով առաջարկել ենք թույլտվությունների վերաբերյալ Չենքի շրջանառության կարգավորման մասին օրենքով նախատեսված իրավակարգավորումները վերաձևակերպել անձանց հիմնարար իրավունքների պաշտպանության լույսի ներքո, ինչպես նաև Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգիրքը լրացնել զանցակազմերով, որոնցով վարչական պատասխանատվություն կնախատեսվի Օրենքով սահմանված՝ զենքի շրջանառության վրա տարածվող մի շարք սահմանափակումներ և արգելքներ խախտելու համար:

Annotation. Although weapons play an important role and are important in maintaining law and order, protecting human rights and ensuring security, they are often used to violate human rights.

In accordance with international human rights law, states are required to ensure the proper protection of human rights, which, among other things, implies the obligation to prevent and suppress actions by private individuals aimed at impeding the realization of these rights.

Despite the fact that the national legislation of the Republic of Armenia regulating arms trafficking generally complies with international standards and does not contradict the provisions of international documents, an analysis of the current legislation shows that a number of key issues remain unresolved or have not been fully resolved. This article is devoted to the study of these problems.

Based on the results of the study, it is proposed to revise the legal provisions concerning the licensing system provided for by the RA Law “On Regulation of Arms Trafficking”, taking into account the need for more effective protection of fundamental human rights. In addition, it is proposed to supplement the Code of Administrative Offences with new offences providing for administrative liability for violations of legally established restrictions and prohibitions on arms trafficking.

Аннотация. Хотя оружие играет важную роль и имеет особое значение в деле поддержания правопорядка, защиты прав человека и обеспечения безопасности, оно нередко используется и с целью нарушения прав человека.

В соответствии с международным правом в области прав человека, государства обязаны надлежащим образом обеспечивать защиту прав человека, что, в том числе, предполагает обязанность предотвращать и пресекать действия частных лиц, направленные на воспрепятствование реализации этих прав.

Несмотря на то, что национальное законодательство Республики Армения, регулирующее оборот оружия, в целом соответствует международным стандартам и не противоречит положениям международных документов, анализ действующего законодательства показывает, что ряд ключевых вопросов остается неурегулированными или урегулированы недостаточно полно. Настоящая статья посвящена исследованию именно этих проблем.

По результатам проведённого исследования предлагается пересмотреть правовые положения, касающиеся разрешительной системы, предусмотренные Законом РА «О регулировании оборота оружия»,

с учётом необходимости более эффективной защиты фундаментальных прав человека. Кроме того, предлагается дополнить Кодекс об административных правонарушениях новыми составами правонарушений, предусматривающими административную ответственность за нарушение установленных законом ограничений и запретов, касающихся оборота оружия.

Բանալի բառեր - զենքի շրջանառություն, միջազգային իրավական կարգավորումներ, ներպետական կանոնակարգերի գնահատում, մարդու հիմնարար իրավունքների պաշտպանություն, օրենսդրության լավարկում:

Keywords: Arms trafficking, international legal regulations, assessment of national regulations, protection of fundamental human rights, improvement of legislation.

Ключевые слова: оборот оружия, международные правовые регулирования, оценка национальных нормативных актов, защита основных прав человека, совершенствование законодательства.

Օգտագործված գրականության և իրավական ակտերի ցանկ

1. Իրավական ակտեր

1. ՀՀ օրենքը զենքի շրջանառության կարգավորման մասին: Ընդունվել է 05.10.2022թ., ուժի մեջ է մտել 28.04.2023 թ., ՀՕ-368-Ն: Գործում է,
2. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրք, ընդունվել է 30.06.2022 թ., ուժի մեջ է մտել 01.07.2022թ., ՀՕ-306-Ն: Գործում է,
3. Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգիրք: Ընդունվել է 06.12.1985թ., ուժի մեջ է մտել 01.06.1986 թ.: Գործում է,
4. A/HRC/17/26/Add.5, <https://docs.un.org/en/A/HRC/17/26/Add.5>,
5. A/HRC/2/2 A/HRC/Sub.1/58/36 11.09. 2006, Report of the Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights on its Fifty-Eighth Session Geneva, <https://www.right-docs.org/doc/a-hrc-2-2/>,
6. A/HRC/20/16, <https://docs.un.org/en/A/HRC/20/16>,
7. A/HRC/29/27/Add.1, <https://docs.un.org/en/A/HRC/29/27/Add.1>,
8. A/HRC/32/21, Human rights and the regulation of civilian acquisition, possession and use of firearms. Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights, <https://docs.un.org/en/A/HRC/32/21>,
9. A/HRC/42/21, Impact of civilian acquisition, possession and use of firearms on civil, political, economic, social and cultural rights. Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights, <https://digitallibrary.un.org/record/3862513?v=pdf>,
10. A/HRC/53/49, Impact of the civilian acquisition, possession and use of firearms, Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights, <https://digitallibrary.un.org/record/4012464?ln=en&v=pdf>,
11. A/HRC/RES/50/12, Human rights and the regulation of civilian acquisition, possession and use of firearms. Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights, <https://digitallibrary.un.org/record/3985527?ln=en&v=pdf>,
12. A/HRC/Sub.1/58/27, <https://docs.un.org/en/A/HRC/Sub.1/58/27/Add.1>,
13. Andean Plan to Prevent, Combat and Eradicate Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in all its Aspects, <https://www.sipri.org/sites/default/files/research/disarmament/dualuse/pdf-archive-att/pdfs/can-andean-plan-to-prevent-combat-and-eradicate-illicit-trade-in-small-arms-and-light-weapons-in-all-its-aspects-english.pdf>,
14. Arab Model Law on Weapons, Ammunitions, Explosives and Hazardous Material Tunisia 2002, <https://www.sipri.org/sites/default/files/research/disarmament/dualuse/pdf-archive-att/pdfs/arab-league-model-law-on-weapons-ammunitions-explosives-and-hazardous-material.pdf>,

15. Bamako Declaration on an African Common Position on the Illicit Proliferation, Circulation and Trafficking of Small Arms and Light Weapon, <https://www.peaceau.org/uploads/bamako-declaration.pdf>,
16. Center for American Progress. (2017, July 25). Stolen guns in America, <https://www.americanprogress.org/article/stolen-guns-america/>,
17. Council Directive 91/477/EEC of 18 June 1991 on control of the acquisition and possession of weapons, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1991/477/oj>,
18. Directive (EU) 2021/555 of the European Parliament and of the Council of 24 March 2021 on control of the acquisition and possession of weapons (codification), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021L0555>,
19. Directive 2008/51/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 amending Council Directive 91/477/EEC on control of the acquisition and possession of weapons, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/51/oj>,
20. E/CN.4/1999/68/Add.2, <https://docs.un.org/en/E/CN.4/1999/68/Add.2>,
21. E/CN.4/2005/72/Add.2, <https://docs.un.org/en/E/CN.4/2005/72/Add.2>,
22. E/CN.4/Sub.2/2002/39, <https://docs.un.org/en/E/CN.4/Sub.2/2002/39>,
23. E/CN.4/Sub.2/2003/29, <https://digitallibrary.un.org/record/499535?ln=ru&v=pdf>,
24. E/CN.4/Sub.2/2004/37/Add.1, <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g04/146/29/pdf/g0414629.pdf>,
25. Everytown (n.d.). Report lost and stolen guns. Everytown For Gun Safety, <https://www.everytown.org/solutions/report-lost-and-stolen-guns/#why-does-it-need-to-besolved>,
26. General Assembly, A/HRC/17/26/Add.5, Report of the Special Rapporteur on violence against Women, its causes and consequences, Ms. Rashida Manjoo, <https://docs.un.org/en/A/HRC/17/26/Add.5>,
27. Giffords Law Center. (2023). Reporting lost & stolen guns, <https://giffords.org/lawcenter/gun-laws/policy-areas/owner-responsibilities/reporting-lost-stolen-guns/>,
28. National Policing Institute. (2024). Keeping firearms out of the wrong hands. Addressing theft and diversion through reporting of lost and stolen firearms. Arlington, Virginia, https://www.policinginstitute.org/wp-content/uploads/2024/04/NPI_FirearmTheftReport_Final424.pdf
29. RAND Corporation. (2023, January 10). The effects of lost or stolen firearm reporting requirements, <https://www.rand.org/research/gun-policy/analysis/lost-or-stolenfirearms.html>,
30. United Nations General Assembly, A/54/2000, We the peoples: the role of the United Nations in the twenty-first century. Report of the secretary-General, https://treaties.un.org/doc/source/A_54_2000-Eng.pdf,
31. United Nations General Assembly, A/HRC/14/24/Add.7, Human Rights Council Fourteenth session Agenda item 3 Promotion and protection of all human rights, civil, political, economic, social and cultural rights, including the right to development, <https://docs.un.org/en/A/HRC/14/24/Add.7> ,
32. Violence Policy Center, When Men Murder Women: An Analysis of 2008 Homicide Data. Washington, DC, 2010, <https://www.vpc.org/studies/wmmw2010.pdf>,
33. Violence Policy Center, When Men Murder Women: An Analysis of 2022 Homicide Data. Washington, DC, 2024, <https://vpc.org/studies/wmmw2024.pdf>,
34. “Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях” от 30.12.2001 N 195-ФЗ, https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34661/432640dd2bce73a738db8af9042d038a67cce320/.
35. Замечание общего порядка № 31 [80] Характер общего юридического обязательства, налагаемого на государства-участники Пакта, CCPR/C/21/Rev.1/Add.13, <http://hrlibrary.umn.edu/russian/gencomm/Rhrcom31.html>,
36. Модельный закон об оружии, https://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=30968,
37. Федеральный закон «Об оружии» РФ от 13.12.1996 N 150-ФЗ, https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_12679/,

II. Դատական ակտեր

38. Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ «Օսմանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության» որոշում,

39. Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ «Բրանկո Թոմաշիչը և այլք ընդդեմ Խորվաթիայի» որոշում,

40. Inter-American Court of Human Rights, Velásquez-Rodriguez v. Honduras,

41. Inter-American Court of Human Rights, Case of the “Street Children” (Villagrán-Morales et al.) v. Guatemala,

III. Գրականություն

42. Ա. Գաբուզյան, Կրիմինալոգիա (դասախոսություններ), Երևան 2011,

43. Philip Alpers and Conor Twyford, Small Arms in the Pacific, 2003, <https://www.smallarmssurvey.org/sites/default/files/resources/SAS-OP08-Pacific.pdf>,

44. Paulozzi LJ, Saltzman LE, Thompson MP, Holmgreen P. Surveillance for Homicide Among Intimate Partners — United States, 1981-1998. MMWR CDC Surveill Summ. 2001 Oct 12;50(3):

Համբարձումյան Վ. - ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական իրավունքի ամբիոնի դասախոս, էլիասցե՝ virab.hambardzumyan@ysu.am:

Ներկայացվել է խմբագրություն 12.06.2025 թ., տրվել է գրախոսության 12.06.2025 թ., երաշխավորվել է Արդարադատության ակադեմիայի ռեկտոր, ԵՊՀ քրեական իրավունքի ամբիոնի դասախոս, իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Ս. Առաքելյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 01.10.2025 թ.: